

PROTESTANS

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP.

72. szám.

Hetedik évi folyamata.

Decemb. 7. 1848.

Calvin első lépései Franciaországon kívül.

1535-ben adta ki Calvin „*Institutioját*“ Baselenben: első nyomtatáskor csak névtelenül, nehogy neve visszaretentse az olvasástól az iránta előítéletes világot; előbeszédül hozzáméltak az azon híres nyilatkozatot is, melly Ferencz király megtérítésére volt intézve, 's mellyet adandó alkalommal, hacsak kivonatban is, közlendünk magának a' műnek tartalmával, mert megérdemli olly mű, mellyről nemcsak Calvin kortársai, de azóta lefolyt minden század gondolkodni szerető emberei megvallják, hogy az apostolok korától figyelemre méltóbb munka vallás dolgában világot nem látott. E' munkának híre elhatott a' mivelt világ minden részeibe, 's az abból kisugárzott evangyéliumi fény kunyhók és paloták teremeit lövellte át; nem maradt ez ismeretlen magában a' veszteglés fészkeiben, Olaszországban sem. A' déli égöv alatt virágzott ekkor itt egy város Ferrára 's ebben élt egy szellemdús hercegnő *Renata*, XII-ik Lajosnak leánya, kibe atyja korán belehellette a' pápaellenes szabadabb gondolatokat és érzelmeket; ötödik Károlynak jegyese elébb, majd a' híres Brandenburgi Joachim esengett keze után, de ezzeli házassága sem létesült, végre is II-dik Hercules vezette őt Ferrarába 1528-ban, ki inkább atheista volt mint protestans, politicalai kinevezésekből mindazonáltal megtartotta a' római egyház külsőségeit.

E' hercegnő fényes udvara költöket, tudósokat, művészeket édesgetett ez időben magába, hol kitünő kegygyel fogadtattak. Városok és hercegek vetélkedve pártolták ekkor a' tudósokat Olaszországban, 's a' Medicisek Florenzben, Esteiek Ferrarában, Gonzágák Mantuában. Calvin is részesült e' kitünő kegyben. *Renata*, a' szellemdús, de mind a' mellett egyszerű kedélyű hercegnő, ki benső meggyőződésből hajlott az evangyéliumi tanhoz, önkezelével irt levélével hitta meg Calvint udvarába; 's mint Béza írja: olly meghitt barátságában részeltette őt, mikép minden mások felett kitüntette. Calvin maga megvallja, hogy a' hercegnő körében élvezett szives 's kegyteljes fogadtatást kárpótlásul adta neki a' gondviselés, azon üldöztetésért, mellyel a' félvilág őt sanyargatta. És nem is csoda, hogy

Calvin e' helyről így emlékezik, mert itt valóban rokon lelkekre talált; már 1528-ban protestans lelkészek voltak Ferrarában, a' francia menekvők e' szelid galamb pártfogása alatt találtak menhelyet. A' hercegnő nevelője 's társalkodónéja *Soubise* nő volt, körében élt ennek leánya *Partheney Anna* is; *Marot Clemens*, a' zsolnárok fordítója, volt titkárja; itt volt Calvin utitársa az ifju *Fillemont* is, — illy mivelt lelkek társaságában holdognak érzette magát Calvin, annyival inkább, mért tisztán látta, hogy a' hercegnő fényes udvarában egy elkészített jó földre talált, mellyben munkája sikerrel gyümölcsözend fel. Magának a' hercegnőnek szívében már szilárd volt az akarat a' reformatio mellé nyilatkozni; mondogatta, „*hogy Istennek oltárt fog építeni a' vakbuzgóság és babona templomában.*“ *Renata* két leánya volt, *Anna*, később *Guize* Ferencz nője, és a' csecsemő *Lucretia*; az egész család Calvin vezérlésére volt bízva, úgy hogy rövid nap a' nyilvánosságnak is átadta a' hercegnő tervét, miszerint a' protestans egyházba áttérni vágyakozik, és tiszta meggyőződésből, nem politicából.

Ezután Calvin a' népeletre is kezdett nyilvánosan hatni, de a' körülmények mihamar másképp parancsoltak vele, 's buzgó igyekezetében megakadályozták a' nagy reformatort, ott, hol a' táj szépsége, a' fény és gazdagság, 's a' vonzó olasz éghajlat mást oltmaradásra kényszerített, 's elveihez hiü szilárdságában megintgatott volna. Így kísértetnek meg sokszor a' nagy lelkek, de mellyet ők le tudnak küzdeni az igazság szent ügyeért! Luther is látta Olaszországot bájló szépségében, 's Romát pompájában, — de nem tántorgott pillanatig sem. Calvin is mulatozott azon fák árnyában, mellyben Tasso phantasiáinak átengedte magát, — 's ő ott is hív maradt az örök igazság azon ideáljához, mellyet Tasso, Jerusalemből megszabadulásáról énekelve, költészetben és szerelemben keresett.

Calvinnak menni kellett *Renata* udvarából; — nem türheté tovább a' vasakaratu férj, hogy nője misét nem hallgatott, mert o' tény Rómában szemet szurt, hol a' herceg politicalai okokból lekötelezve volt; az anyát gyermekeitől elszakasztá, — az elsőt várának titkos szobájába zárátá, a' gyermekeket zárdába adá, — *Soubise* nőnek is futni kellett. — A' szenvedő anya,

gyermekeihez vonzó szeretetből, jelen volt meg néhányszor a' misén, mi Calvint felette elszomorította; — de nem sokáig tartott szép lelkének e' megeröltetése, mert férje durvaságait tovább nem állhatván, önkénytesen elhagyta a' szép olasz határt 's Franciaországba visszatért; itt férje halála után 1559-ben Montargisba vonta félre magát, hol szegények ápolására szentelte életét; anyjok volt minden üldözötteknek, ugyannyira, hogy lakát „hotel Dieu“ „Is ten szállásának“ nevezték; evangyéliumi istentiszteletet tartott, 's Calvin féle figyelmet hozza be az egyházba. Vallási háborukban Condéval tartott; erélyt 's bátorságot mutatott minden körülményekben, — de a' protestansok fegyveres fölkelésének Calvinnal együtt ellenzője volt. Renata Calvinnal holtig levelezésben állott, leveleiből némelyek kezeim közt vannak, hacsak időm és terem leend, közölök egyet, kettőt közleni fogok.

Olaszországból, hol tana annyira elterjedt, mikép inquisitioval is nehéz volt kiirtani, újítva ment Calvin tovább. Midőn Aosta regényes völgyein vándorolt, a' sz. Bernhárd közelében, olly tetszéssel hirdette az Úr igéjét, hogy a' hallgatók oszlopot emeltek emlékezetének *). Ez utjából még egyszer betért Noyonba, 's elborzadt, midőn utjában mindenütt máglyákat látott lobogni; kevés atyai örökségét eladván, magával hozta Antal 's Mária testvéreit, uti társul csatlakozott hozzá de Normandie noyoni bíró is, 's e' társaságban, örökre elhagyta szülő földje határait. Egyenesen Strassburgba 's Baselbe szándékozott innen, hogy ott csendes magányban éljen, de a' háboru minden utat elzárt előtte. Ferencz Majland felé vonta sergeit, azt meghódítandó. Károly visszaveretett 's keserűségében Ferenczeli párviadalban akarta dolgát bevégezni. A' Lotharingián keresztül vezető utak el voltak zárva. Calvin kerüléssel az Alpeseken keresztül Genfnek tartott, Baselbe jutandó, nem sejtván, hogy utjában egy magasb kéz titkosan vezérli. Keserves volt honának hatáiról lelépni. „Minden lépést azontul könyezve tettem, így szól maga: *de ha az igazság hazája Franciaország nem lehetett, benne én sem maradtam.*“

Calvin előtt a' szép genfi tó állott már, 's még egyszer honának hatáirra visszatekintve, lelkébe egy különös kép szállt be a' hirnek szárnyain. Egy éjjel az ő noyonbóli eljövetele után, legmélyebb csend közt koporsót hoztak ki Noyon kapuin, 's egyenesen a' vesztő fa alá vitték, ott eltemetendők. Kinek hamvait vitték, itt kérde az olvasó? Calvin Károly volt noyoni

segédpap hamvait, kit holtáig eretnekség gyanuja alatt tartott a' türelmetlenség: 's végperceiben az utolsó kenet mellözése miatt csakugyan eretneknek is ítelt, 's hideg hamvain dühöngötte ki magát az esztelen fanatismus. E' testvérét Calvin nyugottan hagyta a' római egyházban, mert ő is ugy hitte, hogy meggyőződésből római catholicus: de mint Béza írja, „*János testvéérének bucsuszavai utolsó lehelleteig viszhangzottak szívében, 's az igazság bajnokává erősítették őt.*“ „*E' temetés dicsőségévé lett, 's győzelmi pompájává testvéremnek*“ így ír Calvin Bézához; „*az eldöntő perczben az öntudat a' papnál is kivirta fényes diadalát.*“

A' római udvaroncok, ha lehetséges volna, a' nagy reformatornak hamvait is fölvánák, 's vesztőfa alá temetnék, hogy rút diadalukat bosszualló indulathévben mutatnák föl hamvain legalább annak, kin élteben még ármányuk sem győzhetett: mert valóban, a' római udvar előtt gyűlöletesebb ember még soha nem volt, mint Calvin; míg Luther némelly r. catholica egyházat illető dolgokat legyezgetett, sőt azokból némelyeket elvállalt: Calvin az önálló protestantismust, mint valóságos ellentétet állítá a' r. catholicismussal szemközt. Ezért rágalmazták őt még ma is, 's fogják rágalmazni mindaddig, míg a' r. curia áll azzal, hogy ő mint közönséges gonosztevő szökött meg Franciaországból, — erre természetesen nincs más adatuk, mint a' hazugság. De ne feledjék azon jó urak, kik a' történetet is szeretik elferdítgetni, hogy ez a' rágalom Calvinnak olly dicsőségére szolgál, mint a' minő tiszteletkoszoru volt testvéérének, hogy az igazság végbevállásaért vesztőhelyen temették el lelkének porsátorát. Azonban azt se feledjék, hogy az illy alaptalan rágalmak csak azon meggyőződésben erősítik meg a' világot, hogy Calvin becsületes nevére még most is remeg a' római udvar.

Mielőtt Calvint Genf határaiban látnók, szükség e' város állapotja felett egy rövid szemlét tartani.

A' szelid lelkü Zwingli egy évvel elébb kezdett Luthernél, Remetében szónoklani a' bucsujárások, bünbocsánatlevelek 's a' megsaporodott szentségek ellen. De, mint tudjuk, e' lelkes férfiú nem sokáig küzdhetett a' felátamadt szellem fegyverével. 1531-ben az önmaga által vezérlett harcban, Fuckerter untermvaldeni kapitány halálos csapása alatt elesett; teste négy részre vágatott, 's hóhér által égettetett meg; máglyatüzébe a' babonás nép, hamvai megszenteltségtelenítése jelül, sarat hajigált, mintha előreéreztek volna, hogy a' derék férfiúnak hamvait még a' belveták utókora is tisztelendi.

Minden üldözés daczára is győzött 1523-ban Zürichben a' reformatio. Bern a' tekintélyes

*) Ezen oszlop 1541-ben emeltetett, 1741-ben megújított.

canton mellé nyilatkozott; a' szabadság és evangyéliumi hit mellett minden szivben az ő helveta lelkesedés lángolt. Ekkor jelent meg a' felső tájon Farel az elszánt lelkü missionárius, kik Coettel együtt hagyta el Franczországot: ez Némethon, amaz Helvetia felé huzódott. Farel 1524-ben Oecolompadiusnak Erasmussali harczában résztvett; Zwinglivel személyesen értekezett, midőn Mümpelgartban hirdette az Isten szavát. Majd *Virétet*, egy jeles tehetségű hit-szónokot vett oldala mellé, 's reformálták Neuchatelt, siettek Piemont völgyeibe, hol — mint mondják — az evangyéliom, apostoli ő s tisztaságában mindig megmaradt.

Az Alpesek közepén, a' szép Leman tó partján virágzott ekkor egy város Genf, benne volt a' híres sz. Péter temploma, melly valaha második Róma számára volt építve. E' Caesar-alapította város, e' Chlodwig által épített székes egyház volt menhelye a' helv. reformationak. E' város lerázta Bern canton segítségével az idegen jármot, ámbár a' helyett sokáig püspöki jármot hordozott, melly igának ideje alatt csak titokban merte susogni a' nép: „sötétség után megjő a' világosság,“ ugy is lett, mert Genf, ollyanná vált Helv honban, mint Vittenberga Németországon: egy ember szava ki arról mégmost nem is sejtett, a' szellemi átalakulás középontjává tette azt. 1532-ben, azon évben tehát mellyben Calvin, egyetemi tanulását bevégezte jelent meg Farel Genfben, a' lelkességben 's bátorságban minden újítók példánya. Azt mondja róla *Henry*: „Mint midőn az északi szél a' tengeren átzúg, habok csapdossák a' sziklapartokat, de az ég tiszta.“ Ez hü képe Farel benső életének. Ha viharok közt küzdhetett az igazságért, akkor érzette ő jól magát, akkor volt lelke felhőtlen; ha szünt a' vihar, ujakat keresett. Egy történet előnkbe terjeszti Farel lánglelkét, 's az akkori kornak szellemét. 1533-ban majus 4-kén egy nagyszerű templomünnepély tartatott Genfben: délután a' nép mulató helyeken vigadt 's tánczolt; alkonyon a' Molárd nevű piacon tömegestül járt fel 's alá a' nép sétákban; de hirtelen huzalkozás támadt a' lutheranusok és catholicusok közt: (már ekkor szép számmal voltak itt Luther követői); kiabáltak mindenfelé: a' catholicusokat meg akarják ölni az eretnekek. A' papok összefutottak, a' vészharangok zúgtak, a' nép egy pillanat alatt fegyverben volt, 's sietett a' lutheranusok ellen. Wernli, genfi szabad polgár, mint írják, sámsoni erejű férfiu állt élén a' népnek, oldala mellett fanatisálták a' papok Nagy vérontás lön, Wernli maga is a' tusa piaczán maradt. Farel midőn a' csata legjobban állott, nagy lelkesedéssel kezdte hirdetni az igazságot a' dühös nép közt, 's annyira felingerelte az ellenfelet, hogy a' generalvicar disputatorra hívta meg. 80 pap 's káptalani urak, ruhájuk alatt mind

fegyveresen jelentek meg a' szent hit védelmére. Szilkos beszéddel fogadták Farel-t: „jő ide te minden gonosz lelkek papja, meg vagy e-te keresztelkedve? honnan jöttél te? 's hol kóborolsz a' világot nyugtalanítani? ki adott neked hatalmat tanítani eretnekséget? Farel e' moeikos beszédre nagy lélekéberséggel felelt: „én az atya, fiu, szent lélek nevében keresztelkedtem meg ugymond; ördög nem vagyok: széjjeljárok azért, hogy hirdessem a' Jézus Krisztust, ki a' mi bűneinkért meghalt.“ Föllázadt indulatba hozta Farel e' szavaival a' jelenlevőket, 's egy szolgálta, hihetőleg előleges terv szerint, rálőtt, de löszere szét pattant. „Lövésék engem el nem rettentenek: ti fölöttünk ítéltek a' nélkül, hogy kihallgatnátok, nálatok bűn és babona uralkodik.“ Igy szólt Farel. „A' Rhonába vele!“ felkiáltának sokan, ez nyilvános gyalázkodás; 's többen Farelre rohantak, 's földre rántván, arczul csapdosák: „öljétek meg a' lutheranus kutját!“ dühöngve kiáltozák, 's egy gyilok szivét veri át, ha egy tanácsnok elébe nem áll, 's az Úr fejébe tette volna az igazság elszánt bajnokának a' vértanui koronát.

Baráti Orbéba szállíták Farel-t: de nyughatlan lelke csendben sokáig nem maradhatott. Ugy nézvén erős hitével minden eseményt, melly őt érdekelte, mint Isten munkáját. Fromentet tüstént visszaküldötte Genfbe hogy ragasztaná ki a' falakra „a' szabad iskoláztatást Farel, 's Froment tanodájában.“ Ez megtörtént, 's tömegestül tódult a' nép Fromenthez 1533-ban már az első nyilvános szónoklatot is megtartotta. Felbőszítette ez a' püspököt, ki a' népet fölkelesre hívta fel. Farel ezt hallván *Viréttel* együtt Genfben termett; iszonyattal nézeit rá a' a' népnek nagy része, melly szószekből azzal volt elámitva, hogy Farel szakállának minden szálán egy ördög függ, hogy szeme fejrje nincs, hogy ő és *Virét* ördögökkel élnek.

A' dolog nyilvános fegyverfogásra került a' két fél közt, de mellyet a' városi tanács békés uton czélosznak látott bevégezni, azért nyilvános tanvitát rendelt, mellyben Farel ünnepélyes győzelmet aratott: 's e' percze esik Genfben a' reformatio legelső nyilvános kitörése. Hasztalan veté ezután a' pápa átok alá a' várost, hasztalan történtek a' r. catholikusok részéről méregkeverések 's fegyveres felzúdulések, — 1835-ben olly mindent maga után ragadó hatalommal szónokolt Farel, hogy 12. augustusban, a' miseolvasás eltiltatott, 27-én az *újítási nyilatkozat*“ (reformationis edictum) eltörlé a' pápaságot, kolostorokat, 's az apácákat kikisírte a' nép a' városból; mindezekben Bern canton befolyása vitte a' főszerepet.

Még nagyobb lökést adott a' reformnak egy más körülmény. A' szavojai herczeg ostrom alá vette a' várost; a' nép Isten, a' berniek 's

neufchateliek segítségével lerázta az idegen jármot. Bonnivard genfi szabad polgár chilloni hat éves fogságából — melyet Lord Biron is megénekel — kiszabadulván, a' reform élire állott, 's éltefogytaig Calvinnal vivott a' reformatio mellett.

Farel egyszerű istentiszteletet hozott be szigoru egyházi fegyellemmel, mihamar iskolát állított; az urvacsoráját négyszer szolgáltatta ki egy évben; kemény büntetéseket hozott gyakorlatba az istentiszteletet kerülők ellen, mindazáltal az erkölcstelenség erős lábra kapott Genfben. A' szigoru egyházi fegyelem új pártot növesztett a' csirázó reformok ellen, ugyanarra, hogy Genfben a' nagy bajjal megkezdett vallási ujtás semmivé lesz, ha az isteni gondviselés más irányt nem ad az eseményeknek.

Illy zavaros körülmények idején látunk augustus hónapban 1536-ban egy vándort Genf-be belépni, — napsütötte homlokáról csorgott alá a' fáradalom verejtéke, — este felé, éji szállást keresve szemlélgetődzött a' város utczáin. Így nem tudta Pál apostol, midőn Damaszcusba jutott, mit akar az Úr vele? 's ki akarhatja vezérlette őt oda? Nagy vándorunk Calvin sem gondolta, hogy e' kised város leend azon hely, hol mennydörgő szavait az Úr ő általa hallattatni fogja. „Csak egy éjjel akartam itt szállásolni“ így ir Calvin. „Az Úr keze vezette őt ide“ ezt teszi hozzá Beza. Mert a' legtikkosabb ármányok 's pártviszályok oszták szét ez időben a' Genfi polgárságot, rendtelenség dúlt mindenfelé; az Úr küldöttje volt Calvin Genf számára.

A' nagy vándor megérkezésének mihamar hire futott Genfben. Farel öröme leirhatlan volt. Calvint ölelni 's vele küzdeni az igazságért, főohajtása volt. De mint az égi villám az éj sötétén átczikázva 's csak pillanatnyi hájló jelenet: ilyen volt az ő öröme is; felszólítván Calvint a' Genfbeni maradásra, minden baráti kérelmét visszautasította. „Szemei forró vágyban égtek a' rendíthetetlen buzgalmu férfinak, hogy maradnék Genfben“ így ir Calvin; „de én elhatároztam nagamat, hogy mint vándor fogom ezután hirdetni az Urat, 's az ő akaratját.“ Sok kérelme hajótörést szenvedett Farelnek, végtére, nem tudván magának megfejteni Calvin vonakodását, haragjának nemes hevében így dorgálá meg őt: „Am legyen meg akaratod: de nyilvánitom a' mindenható Istennek nevében, hogy ha te illy szorongató szükség idején, az Urnak munkáját velünk elősegíteni nem akarod, Istennek haragja fog téged üldözni, hogy az ő dicsősége helyett, melly a' tiszta igazság, önmagadét keresed.“ Ez volt a' damascusi mennydörgés, ez a' villám, melly Calvin öntudalmát fölviannyozta. Tovább ez őszinte lélekkitörésnek ellen nem állhatott, 's Genf sötétsége felett, a' jóslatként, a' világoosság anygala csakugyan feltetszett.

E' percztől kezdve elválhatlanul a' genfi egyházhoz tartozott Calvin, bár egy véletlen megszakítja is ottani lakását. Pályáját istenszét tanítóságával kezdte meg, később lelkész lett Genfben. Darab ideig szó sem volt Calvin fizetéséről: munkált ő mint az Urnak anygala testi hasznot nem keresve; Genf fölvirágoztatására titokban tervezgetett; azt mondja maga: „*hogy valami isteni szellem ihlette őt ekkor, Isten anygalai környezték őt.*“ Ez volt kedvencz eszménye, élte elhatározóbb perczeiben. 27 éves korában nyílt föl ő előtte Helvethon, és így az ő valódi reformatori pályája. 28 évekig volt önáldozat az ő élete Helvetia boldogságáért, azért neveztük őt első közleményünkben mindjárt, „*Helvetia nagy reformatorának,*“ mert ő Franciaországban született ugyan, de nem a' szülőhely ad valakinek hazát, hanem az, hol közjóra élni 's hatni megtanult, hol munkában magát közemberek sorából történeti hirre küzdötte 's dicsőítette fel. 5-dik septemberben tartotta Calvin első szónoklatát a' sz. Péter egyházában; a' tanács e' szónoklat után nélkülözhetlennek ítélte az ő egyéniségét, 's ígéret tön az ő ellátása iránt, de csak más évben febr. hónapban adott neki segélyül hat tallért, gondolhatni lehet, melly nagy szükséggel küzdött ez időben az ifju reformatör! 's nem kell-e elpirulniok az ő ellenségeinek, midőn az Isten országaért mindent nélkülöző ifjuról azt mondják, hogy őt „*politikai combinatiok*“ vezették Genfbe, 's ezek voltak ösztönrugói egész életében. Hiszen 10 év folyt le Calvin éltéből, 's lelkében még csak az eszme sem villant meg, hogy ő az Urnak kijelölt eszköze magasabb czélokra; azt pedig, hogy olly nagy mértékben az lett volna, mint a' világ annak ismerte, tudni soha nem akarta. Calvinban kevés volt a' dicsvágy, mert ha lett volna, hol elégithette volna ki jobban mint a' pápai egyházban? de benne a' lelki erő a' vallási meggyöződésben volt meggyökeredzve, 's nem volt más szenvedélye, mint a' keresztyén tan terjesztése.

E' szenvedélyben találkozott társaival Farellel és Viréttel is: 's ez nevelte a' három férfibarátságát holtokig gyümölcsöző növénynyé. E' szempontból kiindulva is meg lehet itélni Calvin elleinek egy pár rágalmát. Szivridegséggel szenvedélyes gyűlöléssel vádolják e' nagy embert igen sokan; azt mondják: „*Calvin elszárhozott, bizodalmtalan, gyűlölő, szenvedélyes volt.*“ Kérdem: vajjon ennyi indulatoktól lelánczolt rabsziv köthet-e olly elválhatlan barátságot, mint Calviné 's társaié? vajjon a' r. cath. egyház mutathat-e rá példát emberei közül, kik a' barátságoknak és szeretetnek minden áldozatival viszonyukat őszintébben fentartották volna, mint ezek? Nem működhetek ugyan ők mindnyájan egy helyen, mert Calvin Genfben, Farel Neuf-

chatelben, Viret Lausanneben 's később Franciaországban hatottak; de a' mindennapi levelezés úgy fentartotta barátságukat, hogy 28 év alatt nem villant át Calvin lelkén gondolat, mellyet barátival nem közlött volna. E' benső barátság-nak alapja az Úr munkája iránti hűség volt, mert egyik sem keresett mást, mint az ebből rájuk háromlandó dicsőséget. Calvin és Farel közt szellemi kapocs volt, mellyet e' kölcsönösen lelkesítő eszme élesztett: „Az Úr legyen közötted és köztem örökké“ — úgy hogy Farel Calvin halála után szívéből kivánta, bár ő holt volna meg helyette. A' mithologiai Castor és Pollux, a' piladesi és orestesi barátság megtestesült képe volt Calvin és Farel.

Illy három elhatározott férfiúnak nyomdokait nem lehetett áldásos sükernek nem követni; 's mint Béza írja: „Ők hárman voltak egy tökéletes egész“; mert Calvin természetszerűleg gyöngye 's félnék volt ő az isteni szellem által lett a' küzdelemben erős. Farel normalis lelkülete a' bátorság, lelkesség és erő volt. Viretben roppant szónoki tehetség. Az egyik mélylogicus volt, ki mindent bölcsen átvizsgál, kitervez lelkében, — 's kinél belőlről tör ki a' külső ügyesség is. A' másik merészen neki rohant a' zugó viharnak is, ha mindjárt magával sodorta el. A' harmadikban csudás ereje a' szeretetnek, 's ajkáról levarázsoló erővel ömlött a' szó a' nép szívébe. Calvinnal a' logicának nagy hatalma 's tanácsadói nagy szellem, Farelben a' tevékenység roppant ereje, Viretben a' nagy finomság, 's a' mindenkit megnyerő neme a' megelőzésnek: ez a' három rendkívüli, 's a' természetnek másmás ajándékával bíró egyének voltak azok, kik a' helv. honi reformatio megalapításában nevéket örökítették. Hozzájuk jött később Calvin iskolai barátja Béza, ki őt lelkének minden gondolattal becsülte, érette mindent tett, sőt a' ki szemeit a' halálos álmra is befogta; és ki Calvint történeti munkájában nemével a' legforróbb barátságnak, minden rágalmazók ellen védelmezte: mert alig van történeti név, mellyet a' világ olly keserűen gyűlölt és szeretett volna, mint Calviné; 's épen az ő iránta nyilatkozó érzelmeknek ezen vegyülete mutatja azt, hogy ő nagy ember volt; hogy nincs ember, ki előtt e' név közönyös lehetne. Luther barátai előtt soha abban a' forró vonzalommal nem részesült, mellyben Calvin. Méltó lesz itt egy történetírónak Calvinról ítéletét főlemlíteni*). „Ez a' régi nyomtató ember tudós és mély belátású volt, mint kevesen mások; magára nézve semmit nem hajhászott, nem reményl; égett lelke az Isten országa mellett, mint a' tűz. Az Úrnak kezében egy eszköz volt arra, hogy az új egyház megalapuljon és fenálljon. Tudományában páratlan

élesség következetesség látható a' tisztátalan elemek ellenében; nem csoda, ha a' különféle, egyházi ellenzékek tábornokai őt tüzték ki újabb és újabb megtámadásoknak.“

Calvin mint lelkész lépett fel legelőször Genfben; 's főgondja volt rögtön egy 21 cikkből álló hitvallást készíteni; ezen hitvallást 1537-ben 20. júliusban már az egész polgárság elfogadta. — De volt előtte más czél is, hogy t. i. az általa élesztett hitnek mindenhol tiszta erkölcsiség legyen ismertető jelve; és ez, mi őt a' legfáradságosb életnek vezette elébe. Helv.-honnak többnyire minden cantonaiban féketlen erkölcstelenség, hiúság, árulás, kétszínűség uralgott ebben az időben; még azok között is mindennapi jelenet volt ez, kik a' reformatio mellé nyilatkoztak; sőt magok közt a' reformatus papok közt voltak, mint Calvin mondja, „báránbörbe öltözött farkasok“. Illyen hogy megemlítsem, a' hitszegő Caroly, lausannei első pap, szinteg a' reformatioba állépett: és midőn a' vadlandi r. cath. nyughatatlanságok miatt Lausanneben synodus hivatott össze, — a' r. cath. egyelműleg Calvin és társai ellen lépett fel, azal vádolta nevezetesen őket, hogy eretnekek, mert a' sz. háromságot tagadják. Hasztalan mondá Calvin hogy egész lényét az az iránti hit tüzelte újításra, hasztalan terjeszté elő az általa készített hitvallást: Caroly az arianismus vádjával föl nem hagyott, sőt társaival annyira dühöngött, hogy egy más népesebb synodus tartását mindenek szükségesnek látták. Bernában hivatott ez össze, hol 124 reform. lelkész volt jelen 's olly győzelmet arattak ellenségeiken hogy a' dühöngő Caroly hivatalából letétezt, — később kibékült, — de állhatlan 's nyugtalan természete miatt ismét Rómába ment, hol alkalmaztatást nem nyerhetvén, nagy nyomoruságban halt meg.

Más ellenségei voltak Calvinnak 1537—38-ban Herman 's Benoit, mások szerint Hörder Flandriából való anabaptisták; ezek egy második keresztelést akartak az egyházba behozni, 's néhány tanácsost már Genfben meg is nyertek. Calvin minden erejével ellenök lépett. Ezek nyilvános tanvitát sürgettek; Calvin 's a' tanácsnak jobbjai, — nehogy a' nép közt e' veszélyes eszme terjedjen, — csak a' tanácsbeliek előtt akarták ezt tartani. Végre egy zárdában nagy néptömeg előtt megtartatott a' vita; 10 napi vita után Calvin 's Farel eldöntöleg szóltak az ügyhöz; 's az ujrakeresztelkedés apostolainak parancsul adatott ki tanaitat minélelőbb visszahuzni, vagy a' városból elköltözni. Ez utóbbi történt meg: Hermann Strassburgba ment 's a' reformált egyház hű tagja lett, Hördert pedig maga Calvin reformálta. Még némelly szertartási dolgok miatt volt neki háborúsága a' Lutherhez szító emberekkel, de ezeket Bucer és Capito

*) Trechsel. Die protestant. Antitrinitarier. p. 155.

Myconius és Grynaeus segélyökkel kiegyenlítette.

Legtöbb baja volt Calvinnek mindjárt eleinte a nép erkölcsével: ezt kiképezni, 's a féktelen szabadság után szomjuzó népet rendhez szoktatni volt az ő lelkének hő vágya, de munkásságának is legterhesebb feladata; — ez hozta őt nem sokára sokakkal kellemetlen viszonyba. Elfogadta ugyan a genfi nép az ő általa készített hitvallást, de a város kebele egy vulkánhoz hasonlított, melly kitéréshez közelget. Sokan szivben r. catholicusok maradtak; némellyeknél az anabaptismushozói hajlammak nyomai mutatkoztak; és sok, zavarban halászni szerető 's magokat a szabadság bajnokaiként áruoló mámoros polgárok irigy szemmel nézték, hogy nekik idegenek irnak szabadságukat korlátozó fegyvtörvényeket. Mint Calvin írja egy francia barátjának *): „*kevesen vannak még itt az őszinte emberek; rombaomlottak ugyan a bálványoltárok, de vajha a szivekből költöznek ki a bálványimádás!*“. Ugy is volt: Calvin genfbeni lakásának második évében sem fejlődtek jobb körülmények, sőt az egyház szolgálói felett sűrűbb vészborulatok törnyosodtak össze.

A genfiiek gyűlöltek ugyan a szavojaiakat, de őszintén az evangéliomot sem szerették: az egész egyházi reformot csak eszközül akarták használni a polgári szabadság szilárdítására. Szabadságot szomjaztak ők rend és erkölcs nélkül. Azon erkölcsi fegy, mellynek a reformációval kellett hozzájuk bejönni, elviselhetetlen világosság volt nekik és terhes zabola. Egyszerre szabadulván dynastiai 's hierarchiai önkény alul, nekik minden törvény visszatetszett. A tanács eleinte segédkezeket nyújtott Calvinnek a rendtelenségek megzabolására: a kihágókat büntette, a gyermekeiket iskoláztatni nem akaró szüléket polgári jogoktól megfosztotta. De azért a nagy tömeg szabad kényét követve rendetlenkedett. Az urvacsorájától 's egyházbóli kitiltás voltak az első próbatörvények, de ezt méginkább ürügyül vették vallási közönyösségre. Calvin jó lelke nyugtalankodott, 's minthogy mindaddig maga költségén hivataloskodott, annak felmondásával fenyegetődzött. A tanács folytonosan jóakaratot mutatott: Calvin kívánságára elrendelte, hogy a nép összegyűjtessék, 's a hitvallásra az esküt mindenki nyilvánosan tegye le; ezen határozat iránti engedelmességet sokan megtagadták. 1537-ben 15. novemberben kihirdette a tanács hogy az engedetlenek a várost hagyják el; de ezek erősbeknek hívén magokat, ezt sem teljesítették. Végre a tanács Bernhez folyamodott segítségért; Bern is szokatlanul egykedvűen vette most Genf dolgát, mellynek oka volt, mert Bern, fensőségei jog-

értelmében, némelly Lutherféle szertartásokat akart Genfre erőszakolni; Calvin ennek ellenállott. Ebből az lett, hogy legnagyobb szélsőségekre jutott minden. A nép dühöngött a papok ellen. „*Rhonába a szabadság eltipróival!*“ hangzott mindenfelől. A lelkészek közszószékekhől roszalták a nép tetteit, — ez sem használván, a tanács beleegyezéssel kijelentették, hogy a közelgő husvét ünnepeben, illy erköcstelen helyen nem fogják az urvacsoráját kiszolgáltatni. Erre a szónoklattól eltiltattak. Calvin még is a sz. Péter, Farel sz. Servais egyházban fölléptek, a béke helyre nem állt, sőt 1538-ban 22-ik aprilisben a nép sürgetésére kimondta a tanács a számüzetés ítéletét.

Igy szakadt félbe Calvin munkássága két év mulva azon városban, hol ő mást nem akart, mint Isten igéjét megtestesíteni; jutalma nem volt más mint annak későbbi elismerése Genf által, hogy ő jót akart. Ezt bizonyítja egy jegyzés a város jegyzőkönyvében, melly Calvin szavait adja elől: „*ha én ugymond, embereknek szolgáltam volna, most roszul volnék jutalmazva, de én az Urnak szolgáltam, ki a jutalmakat, érdemen felül is megosztja szolgálóinak*“ „*Jobb Istennek engedni, mint embereknek.*“ Calvin szavai sokáig a nép ajkán forogtak.

A nagy reformátor ezen eljárásában sokan szeretnek valami hierarchialis árnyéklatot látni, mennyiben ellenszegült a nép akaratjának; hanem őt nem úgy kell itt felvenni, mint magános lelkészt, ki egy megalapított hitvallás elveivel egyedáruskodik: de úgy, mint reformatort, kinek kitüzött elveit, bár áldozattal, át kellett vinni a népszenvedélyek viharzó tengerén is; mert újtó, ki félénken visszarezen az ellenszenvű nép demonstratioitól — nem nagy sükert ígérhet magának. — De Calvin ezen tette más szempontból is figyelemre méltó: ezen ő erélyes ellenállásában, később kikelendő egyházi figyelmének magvai mint hüvelyben rejlettek: „*akarta ő, hogy hit dolgában az egyház a statustól független legyen*“.

Számüzetése után Calvin elébb Bernbe, vonult, majd Stassburgba tanári és lelkészi hivatalba lépett 's 1539 — 1541. csodás erővel ott működött.

K. B.

Hodik János püspök életrajza.

Hodik János trencsini pap Thuróczmegyében született. Atyja Hodik Boldizsár tótrónai pap, anyja Veronika volt. Már gyermeksege első éveiben úgy neki-feküdt a tanulásnak, hogy sokan jósolnák, miszerint nem közönséges diszére fog válni az ev. ügyeknek. Tanítóul elmék kormányzása- 's mivelésére igen alkalmas férfiut,

*) „Calvins Leben“.

Malus Pált, a' galgóczi iskolaigazgató oktatóját választá 's tanítását egész 8 évig hallgatá, a' muzák csendes rejthelyein pedig a' tudományok minden nemével magát annyira kimivelé, hogy Galgóczon előjáróinak ítélete szerint két évig nevének nagy ajánlásával másodtanítoskodnék. Azután *Thurzó Szaniszló*, az elméknek e' jeles kilesője 's tudománybarát őt tudományának szélesbitése végett saját költségén Wittenbergbe küldé, mit meghálálendő, *Hodik* ötödik értekezését „az anygyalokról,“ melyet *Martini Jakab* elnöklete alatt Wittenbergben 1611-ben védett, *Thurzónak* ajánlá. Idejét külföldön úgy tölté, hogy a' várakozásnak jelesül megfelelt 's 2. év múlva mesterczimet nyert. Visszajövéen hónapba nemcsak Semptén, hanem Bicsén is olly dicséretesen tanítoskodott, hogy, miután a' divéki egyházban papi ügyességét bebizonyította, 1614-ben a' trencsini nagy gyülekezet által papnak egyértelműen meghívatott. Alig lehet megmondani mi szorgalommal igazgatá a' reá bízott nyáját e' férfit, ki mind a' megjobbitott vallásnak és egyházi fegyelemnek hő barátja, mind ez ügyek hasznos elintézésében hosszabb tapasztalás által gyakorlott volt. Így történt, hogy *Lányi Illés* püspök halála után ő tartaték mindenek közt méltónak, hogy püspökké választassék. *Thurzó Imre* ugyanis, egyetértve *Illésházy Gáspárral*, Trencsinbe zsinatot hítt össze 's a' trencsini várbán folyt hosszús tanácskozások után *Hodik* egyhanguan püspökké választatott*) 's a' trencsini felső templomban *Abrahamides Izsák* és *Melik Sámuel* püspökök által 1619-ki jan. 27-kén ünnepélyesen felszenteltetett. Ugyanazon évben trencsini állomását *Thurzó Imre* kívántára a' bicséivel csérelte föl 's azon volt egész lélekkel, hogy minden tekintetben jó püspök lehessen. Ő volt első, ki az év. egyházban „Reverendissimus“ czímet kapott. Azonban állomásának megváltoztatása nem ütött ki reá nézve szerencsésen. Mert miután *Thurzó Imre* váratlanul meghalt 's *Hodik* adott alkalomkor 1627-ki dec. 27-kén a' bicséi várbán gr. *Eszterházy Miklós* nádorral 's *Hajnal Mátyás* jezuítával a' ker. tan némelly vitás czikkeiről beszélgetett 's e' beszélgetést írásba foglalva nem eléggé észélyesen másokkal is közlötte volna, *Eszterházy* őt Bicséből 1628-ban kiűzte**). Állomásának

*) Jelöltársai voltak: *Batizi Miklós* velicsnai pap, ki már a' zsolnai zsinaton is jelölt vala; *Paulini Sámuel* trencsini alsó és *Kruspir István* Kisuzca melletti ujhelyi pap.

**) Arról vádoltatott, hogy vigjátékkép adott ki egy munkát, melyben a' nádort alattomban gyalázta, minek hallatára annyira felindult a' gr., hogy *Hodik*-nak *Nedeczky Mihály* és *Revay András* által tudtára adatá, miszerint gonoszra forduland ügye, ha Bicséből 15 nap alatt ki nem takarodik. *Hodik*

ekkor hánta meg, de későn, megváltoztatását. Hallgatói visszavitték ugyan őt, de oka levén biztos helyről gondoskodnia, az isteni gondviselés és *Illésházy Gáspár* eszközlése a' trencsinieknek adta őt vissza*). Tudományosságát hirdetik munkái, melyeket az egyház nem kis hasznára bocsátott közre. *Pázmán Péternek* e' czimű értekezése ellen: *Pázmáni Petri Varad. Hung. Cardinalis et Archi-Episcopi Strigoni. Dissertatio: An unum aliquod ex omnibus Lutheranis Dogmatibus Romanae Ecclesiae adversantibus scriptura Sacra contineat*. Pozsony, 1631. 4. r. *Hodik* e' munkát írta: *Hodjki Joan. Trenchini Hung. Superintend. — Statera Dissertationis cuiusdam Papisticae, quam Illustrissimus S. R. E. Presbyter Cardinalis Petrus Pazmany evulgari curavit, exhibens oculatam demonstrationem aequivocationum et Sophismatum in dicta Dissertatione adhibitarum et oppositarum Hyperaspistae considerationis J. Hodjki, qui eandem adhibuit, at conscripsit an. 1631. Trenchiny. Bartphae 1632**).* Számos kisebb munkáit, jelesül különféle alkalmakkor tartott és Trencsinben Srétben nyomtatott halotti beszédeit mellőzzük. Az év. igazságnak hő barátja volt 's gyanusáknak látszott társaira figyelmesen vigyázott.

Ez okból *Hrabecz Fulöp* skotessói papot, ki kalvinizmus gyanujába esett, a' besztercei (Trencsinben) zsinaton 1630-ki mart. 8-kán a' trencsini esperesség hozzájárultával hivatalától elmozdítandónak rendelte, ha mindazokat, mikről gyanusították, nyilvánosan és szívéből vissza nem huzza, sőt súlyosabban is bűnhődött volna, ha *Balassa Simon* közbenjárása enyhébb lakolást nem eszközöl ki számára. *Hodikunk* két fiut 's két leányt hagyott. A' folytonos munka végre úgy kifárasztá őt, hogy 1642-ki febr. 22-kén alig 57 korában kimult és sok főrendü, nemes és pap jelenlétében Trencsinben mart. 16-kán ünnepélyesen eltemettetett***).

Schmal adatai nyomán Daru.

mások tanácsa után is jobbnak találta személyes baját észélyesen kikerülni, mint az egész bicséi egyházat vészbé dönteni.

*) *Illésházy Gáspár* a' baj megelőzéseül *Liczi János* trencsini papot *Dubniczára* hívatta meg, hogy helyébe *Hodik* mehessen 's mindkét hivatalában haszonnal szolgálhasson.

**) *Pázmány Péter* esztergomi érseknek, Magyarország primásának és a' római közönséges anyaszentegyház cardinalisának élete. Saját munkáiból és okleveleiből leírta 's kiadta *Podhradczky József* stb. Budán, 1836. 92. l.

***) Febr. 22-kén meghalt, mart. 16-kán eltemettetett. Valószínűtlenek, sőt világosan hibásnak látszik. Ezt trencsini atyánkfiai megigazíthatnák.

Perikopák.

„A' teljes irás Istentől ihletett, és hasznos a' tanításra, a' feddésre, a' megjobbításra, a' fenytékre, melly igazságban vagyon. 2 Tim. 3, 16“.

Egy hiba sem lehet örökös. — Hiba volt a' VI-dik századtól, a' templomi értekezések alapigéit illetőleg, a' szabad választást eltörölni, 's az utódokra, az úgy nevezett Lectionariumot ráerőszakolni; mert e' tekintetben minden újabb nemzedéknek el nem idegeníthető jogai vannak: félrevetni t. i. azt, mi a' szabadabb haladást akadályozza, 's elfogadni, mi a' kor szellemével úgy, mint az egyház igényeivel megegyeztethető. A' Gergelyféle perikopák ideje lejárt, 's itt az idő, hogy ezen utolsó stabilismusi maradványokat, bilincseket, lerázzuk magunkról. E' tekintetben tán mindnyáján egyetértünk; nem helyeselhetvén azonban azok véleményét, kik a' régi perikopákat elavultaknak, használhatlanoknak 's e' szerint mellőzendőknek állítják. Gergely pápa nem lehetett nagy barátja a' bibliának, mert lectionariuma a' többi szentirási, szinte Istentől ihletett helyeket háttérbe, sőt feledékenységre szorította, honnan csak Luthernek sikerülhetett azokat napfényre felhozni, ki maga is, a' történetírók bizonyossága szerint, nem előbb, mint Magister philosophiae, élete 20-dik évében, olvashatott egy egész bibliát*). — Mit mondjunk a' régi perikopák mostani megtámadóiról? Azt, hogy ők még sokkal kietlenebb uton járnak; mert elvetvén azokat, ama veszedelmes elvet állítják fel: *melly szerint a' folytonos használat, a' szentírást kimeríthetné, vagy épen használatlanná tehetné; melly álokoskodás nyomain aztán maholnap ott állnánk, a' hol evangyéliumi egyházunkkal együtt, mellynek lelke a' biblia, dőlünk kellene. — Mert igaz az, uraim! hogy a' mi e' tekintetben a' részekről, a' régi perikopákról, áll, az tagadhatlan az egészről is, a' mennyiben nem ez, vagy amaz könyv, hanem, — az apocryphusokat kivéve — az egész szentírást canonicusnak, autentikusnak mondatik**). — Ne döntsünk tehát, hanem építsünk; ne fordítsuk fegyvereinket a' szentírást ellen, hanem harcoljuk mellette lelkesen és élünk fogytáig; mert nem cselekedhetünk semmit az igazság ellen; hanem igazságért***). Nézzük az egészet magasabb szempontból, 's úgy intézkedjünk, hogy a' mint az egész szent-*

írás hitünk alapja, akkép ne csak néhány részei, hanem minden canonicus könyvei olvastassanak és magyaráltassanak a' közistentisztelet alkalmával. — 'S ennek mielőbbi elrendezése volna egyetemes gyűlésünk föteendője, meghatározni: *hogy az istentiszteletnél az egész szentírást használtassék, 's a' kinevezendő választmány által olly leczkerend szerkeztessék, melly mind egyes mind közvéleménynek megfelelővén, már az által is minden megtámadások ellen biztosíttatnék 's állandóságra számolhatna, hogy az egészet átkarolná; az ó testamentomat úgy, mint az újat, melly két talpköven egyházunk 's üdvünk rendíthetetlenül áll; mellyekben üdvünket felleljük, 's mellyeken kívül mit sem hiszünk, mit sem áhituk.*

Én legalább nem hagyom helyben ama foldozást, melly e' tekintetben egyesek részéről történik, tudván, hogy ez inkább kinövése, mint virága vagy épen gyümölcse protestans testületünknek, mellynek dicsősége minden erők központosításában, 's a' közöntudat egyetemes lelkesedéssel életbeléptetésében áll.

Készítsünk tehát új leczkerendet, de ne a' régi modorban, ne a' szentirási könyvek nagyobb részének mellőzésével; hanem hogy alapelveinkhez hűek maradjunk — az egésznek feldolgozásával. — Ezen lépésünk által egyszer valahára gyakorlatilag megmutatnók, hogy hitünk normatívuma, alapja az egészszentírást, mit eddigelé a' régi perikopákhoz iragaskodásunkkal tenni — sajnos — elmulasztottunk.

Elefánt Mihály.

Estve.

Nyugodjék meg rajtunk, Atyánk, szent oltalmad,
Veszélyt távoztasson tőlünk nagy hatalmad.
Legyen nekünk csöndes éjszakánk általad,
A' midőn majd a' nap nyugtára elhalad.
Siess minket védni siess megtartani,
Csöndes nyugalommal újra megáldani.

Most ez imádságban átadjuk magunkat
Gondviselésedbe, viseld hát gondunkat.
Ments meg betegségtől, hirtelen haláltól,
Testünkben lelkünkben megeshető kártól.
Jövő nap reggele így lesz örvendetes,
Felkelésünk és életünk kellemetes.

Uram! ki mind eddig voltál nagy irgalmas,
Tarts meg az éjjel is, ki vagy olly hatalmas.
A' Jézusért, nekünk egy közbenjárónkért
Hallgass meg minket a' te szent fiadért.

Amen.

*) Geschichte der deutschen Reformation v. Dr. Gh. Marheineke Berlin 1831. I. 35—36.

**) Wegscheider Thae Chnae Dogm. §. 34 pag. 147—148.

***) 2 Cor. 13, 8.